

Redactionele kanttekeningen

De vervolgbaarheidsfactor

T. Koopmans, 'De vervolgbaarheidsfactor', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 1985, pp.1-3. [Juridisch Stippelwerk]

Vlak bij mijn huis in Voorschoten is een betrekkelijk eenvoudig kruispunt gelegen waar tien verkeersborden staan. Een automobilist heeft natuurlijk geen tijd daar even te stoppen om te kijken wat hij moet doen (dat zou trouwens gevaarlijk zijn) en hij rijdt dus gewoon door. De niet-naleving van de toepasselijke regels wordt dan al gauw gewoonte.

En zoals het met die verkeersborden is zo is het met de maximumsnelheid op de auto-wegen; zo is het met de omzetbelasting op kleine werkjes; zo is het met de schnabbels van de uitkeringsgerechtigde; zo is het met het benodigde aantal vergunningen bij bedrijfsuitbreiding, met het aantal papieren dat de vrachtrijder bij zich moet hebben, en met de gegevens die een kleine werkgever zonder comptabele expert aan fiscus en bedrijfsvereniging moet toespelen. Onze wetgeving heeft daarnaast dan nog verboden die zo onbepaald zijn dat elk doodonschuldig gedrag er bij gelegenheid onder kan worden gebracht; ook het dragen van een rode of zwarte das kan tenslotte 'uitdrukking zijn van een bepaald staatkundig streven' waar ons Wetboek van Strafrecht niet van wil weten als het in de kleding zit.

Er zijn dus regels waar, als het zo uitkomt, bijna niemand zich aan houdt; er zijn er ook waar nooit iemand zich aan houdt, behalve af en toe bij toeval. Soms weet niemand waar hij aan toe is, zoals bij het uniformverbod; soms zijn er zoveel regels dat het praktisch uitgesloten is ze allemaal na te leven, zoals bij de verkeersborden en de papieren; soms ook is het naleven zoveel lastiger dan het verwaarlozen dat zich langzaamaan een heel patroon van niet-naleving gaat vormen, zoals bij de belastingaangifte en de maximum-snelheid. In die niet-naleving steekt dan ook, in het gevoel van de overtreders, nauwelijks iets verwijtbaars, al is het vaak wel zo dat de groep die het ene soort regels overtreedt, zeg op het stuk van verkeersveiligheid of belastingen, gemakkelijk het belang benadrukt van de naleving van andere veelvuldig overtreden regels, bijv. op het punt van bijstand of van betaling van tram- of voetbalkaartje.

Dit schetsje is, ik geef dat toe, nogal ruw uitgevallen; maar het gaat mij op dit moment niet zozeer om de precieze omvang van het niet-nalevingsverschijnsel, en ook niet om de oorzaken daarvan, maar om de gevolgen. Omdat bijna iedereen wel op een of andere manier in een niet-nalevingscircuit is betrokken, kan bijna iedereen worden gepakt, de een om dit de ander om dat. Wil men kwaad tegen iemand, dan hoeft men slechts uit te rekenen tot welke sociale groep hij behoort; daarmee heeft men al de sleutel in de hand tot het soort strafbare feiten waaraan hij zich naar alle waarschijnlijkheid zal hebben schuldig gemaakt. In steden als Palermo en Marseille is het al zover dat bendeleiders in de regel worden vastgezet wegens belastingfraude; daarmee hoeft namelijk niet gewacht te worden tot de beraamde bankoverval heeft plaatsgevonden of de aankomst van de verdovende middelen achter de rug is.

Als deze ontwikkeling zich doorzet, komen we in onze hoek van de wereld in eenzelfde soort situatie terecht als in de Sovjet-Unie en in grote delen van de Derde Wereld: als een

nieuw bewind zich daar wil bewijzen, bijv. bij een persoonswisseling in de bovenste geleerden of na een militaire staatsgreep, geschiedt dat strijk en zet door een harde actie tegen de corruptie. Men weet in die landen immers dat, als men achter de corruptie aan gaat, iedereen bijna boter op het hoofd heeft zodat men elke tegenstander langs deze weg achter slot en grendel kan krijgen. Voor het antwoord op de vraag wie vervolgd wordt, of gewoon door het politie-apparaat achter de broek wordt gezeten, is niet meer beslissend wie wettelijke voorschriften heeft overtreden, maar wie het apparaat in de hand heeft en zodoende de te vervolgen overtreders kan selecteren.

Zal het in Nederland ook ongeveer die kant uit gaan? Het is een weinig aantrekkelijk perspectief, maar dat betekent nog niet dat er geen kans op is. Wij zijn geneigd te geloven, dat het bij ons zo'n vaart niet zal lopen. Dat komt doordat wij nog altijd een onuitgesproken maar vrij vast geloof hebben in het fatsoen van ons bestuur, en zeker in dat van onze justitiële autoriteiten. De vraag is of dat voldoende is en, ook afgezien daarvan, of we dat vertrouwen wel kunnen behouden.

Het is, denk ik, in elk geval niet voldoende om vervelende ontwikkelingen te keren. In de eerste plaats niet, omdat de vervolgbaarheid ook een rol kan spelen als het openbaar ministerie niet wil vervolgen: persorganen, politieke partijen, actie-comité's of andere organisaties kunnen proberen hun tegenstanders te treffen door onthullingen te doen over ongeoorloofde praktijken; zolang er niet vervolgd wordt, of een kort geding wordt geïnitieerd door de beledigde partij, kunnen juist oncontroleerbare geruchten een geducht wapen zijn in de strijd om de meningsvorming. In de tweede plaats gaat het bij dit soort dingen niet zozeer om wat het parket vindt, maar om wat de politie doet, en het politie-apparaat heeft de laatste jaren zo vaak het gevoel aan de frontlijn te staan, met krakers, drughandel, opstootjes en straatgeweld, dat zich op dat niveau misschien wel een eigen prioriteitstelling gaat ontwikkelen.

Misschien ook eigen vooroordelen: in de Amsterdamse binnenstad wordt nogal eens geklaagd over rasvooroordelen bij de politie, en voordat men dat als kwaadsprekerij afdoet is het aardig te weten dat precies dezelfde klachten de ronde doen over de Londense en de Parijse politie. In Londen is de zaak natuurlijk onderzocht, en het rapport dat Lord Scarman over de rellen in Brixton heeft uitgebracht laat zien dat er heel wat meer aan de hand is dan loze geruchten. Scarman is zelf van die conclusie zo geschrokken dat hij sindsdien onvermoeibaar op pad is voor een andere selectie en een betere opleiding van politie-ambtenaren. Maar de vraag is of vooroordelen zo verholpen kunnen worden. Zelf heb ik enkele jaren geleden, in een kilometerslange file voor de Coentunnel, met eigen (verbaasde) ogen gezien hoe de politie, toen ze tenslotte arriveerde, begon autopapieren te controleren — en wel bij alle gekleurde chauffeurs; daar kunnen, in zo'n individueel geval, natuurlijk goede gronden voor zijn geweest, maar als je als kind de bezettingstijd in een halfjoods buurtje van Amsterdam hebt doorgemaakt word je er wel even bleek van om je neus. Vooroordelen zijn altijd gevaarlijk, maar ze zijn dat pas goed als de bevooroordeelde de macht heeft om zelf te beslissen wie hij het leven een graadje zuurder wil maken.

Er begint, al met al, langzamerhand een vervolgbaarheidsfactor zijn intrede te doen in ons openbare leven: voor hen die over voldoende informatie beschikken ligt, als het ware op afroep, een middel klaar om tegenstanders te treffen. Die factor kan niet op een eenvoudige wijze worden geëlimineerd; de regeldichtheid waar wij aan lijden is niet met een paar dereguleringsoperaties te verhelpen, en de vanzelfsprekendheid van de wetsgetrouwheid komt niet zo maar terug. Voorlopig zal het zo blijven dat je mensen kunt raken wanneer je dat wilt. Er is weinig anders aan te doen dan de consequenties in de hand

te houden. Misschien is dat een gedachtengang die de debatten over grondrechten, de redactie van strafbepalingen en fiscale voorschriften, het strafprocesrecht, de opsporing en de politie-organisatie meer zou moeten kleuren dan tot nu toe geschiedt.

T.K.